

Szekeres István

A székely és ótörök írás kutatása Magyarországon

A világ írástörténetének, írástörténeti kultúrköreinek áttekintéséhez a könyvtárakban fellelhető írástörténeti szakirodalom széleskörű ismerete szükséges, hogy kellő kritikával rendszerezett ismeretekkel tudjunk eligazodni az írástörténet sokágú világában. Ami előfeltétele önálló látásmódunk és kutatói képességeink kibontakozásának. Ahhoz, hogy a kutakodás közben felmerülő kérdésekre és kételyekre, az írástörténet logikus törvényein (törvényszerűségein) és az írástörténeti kultúrkör sajátosságain nyugvó válaszokat tudjunk adni. Ehhez pedig olyan, az írástörténeti kultúrkörök alapos ismeretére épülő, „írástörténeti műveletek” elvégzéséhez szükséges szakmai eszközrendszer (módszertant) kell felállítani (alkotni), amelyik rendre alkalmas az írás és jeltörténeti rekonstrukciós feladatok „forrásig visszamenő”, egyeztetéssel (egyeztetésekkel) ellenőrizhető megoldására. Igazodva a már azonosított írástörténeti kultúrkör sajátosságaihoz, a felvállalt feladat szakszerű elvégzéséhez. Ami elengedhetetlen ahhoz, hogy történeti összehasonlító jeltörténeti összevetésekkel igazolt, hiteles eredményeket kapjunk.

És kizárjuk (kizárhassuk) mind azokat a jeleket (betűket) a további vizsgálat folyamatából, amelyek rajzukban ugyan megfelelnek az egyeztetés kívánalmainak, de nem egyeztethető (nem egyező) piktogram előzményű jelentéseik, vagy feltárhatatlan ismeretlen hangértékeik, az átadóval közös (átvett) piktogram előzmények egyeztetéshez szükséges rekonstruáló adatok hiánya miatt — önmagukban objektív, hiteles eredmények bizonyítására elégtelenek.

A világ legfontosabb ókori írásai az egyiptomi, mezopotámiai, kínai, indus-völgyi államok kezdeteihez, történetéhez kapcsolódnak. Egymástól függetlenül, spontán módon jöttek létre.

Közös jellemzőjük, hogy gazdasági, politikai kapcsolataik révén jelentős hatásuk volt a szomszédos népek írástörténetére, amelyek írásjeleiket egyéb írástörténeti sajátosságaikkal együtt átvették, s így az átadóval olyan elsőfokú (közvetlen) írástörténeti kapcsolatokat alkottak, ahol nem csak az átvett piktogramok, ideogrammák, hanem az átvett írástörténeti sajátosságok is egyeztethetők az átadó írástörténeti szakirodalmában. A további átvételek, alkalmazások során kiterjedt írástörténeti kultúrköröket alkottak.

A spontán, egymástól függetlenül létrejött, ókori írástörténeti kultúrköröket alapító írások (piktográfiák) azonos jelentésű piktogramjai és ideogrammái nem egyeztethetők egymással, mert rajzaik egy-egy kivételtől eltekintve nagyon is különböznek egymástól, miként más egyéb írástörténeti sajátosságaik is. A további (távolabbi) másod, harmadfokú (stb.) átvételek már az előző átvevő adataira (mint átadóra) épülnek, s így híján vannak azoknak a jeltörténeti és egyéb sajátosságoknak, amelyek még jellemezték az írástörténeti kultúrkör névadóját (piktográfiáját), és elsőfokú (közvetlen) átvevőjét.

Egy betű rajza már nem kötődik piktogram előzményű jelentésének rajzban történő megjelenítéséhez, mert csak hangértéket jelöl. Megszűnik a rajz és jelentés egysége. Rajzuk változása („romlása”) mindig az egyszerűbb, könnyebben „rögzíthető” (róható) formák felé tart.

Ekkor már a különböző írástörténeti kultúrkörökben is előfordulnak (előfordulhatnak) hasonló, vagy azonos rajzúra egyszerűsített írásjelek (betűk). Folyamatát jól lehet követni (és elemezni) az egyiptomi – proto-sínai – főniciai írástörténeti kultúrkör létrejöttében, és kiterjedt, népes családjában, ahol a jelek fejlődése a hieroglifáktól a kurzív formáig tartat. Ezért betűk eredetét és történetét hiteles egyeztetéssel levezetni, csak írástörténeti kultúrkörük névadó, írásalkotó piktográfiájának nemzetközi szakirodalmában lehetséges, amelyhez rekonstruálni kell alapvető adataik (rajz, jelentés, nyelv, hangtörténet, hangérték) alapján az egykor átvett, egyeztethető, piktogram előzményüket.

De léteztek olyan önálló írások is (pl. a hattí hieroglifák, ciprusi lineáris írások, stb.), amelyek történetük folyamán nem tehettek szert ilyen nagy írástörténeti jelentőségre. Vagy olyan lokális íráskezdemények, amelyek azonosító feltárását és rendszerbe, „írás családba” taglalását nem lehet elvégezni, mert rajzukon kívül ismeretlenek a történeti összehasonlító bizonyítás

piktogram rekonstrukcióihoz szükséges (jelentéstörténeti, nyelvi, hangtörténeti, hangértéki), adataik. Ezek közé tartoznak a Tatárlakán, Tordoson és Vincsán, és máshol is előkerült jelek.

Mert jelek hasonló, vagy egyforma rajza önmagukban csak annyit jelent, hogy rajzukban hasonló, vagy egyformák. Ebből hitelesen még semmiféle azonosító, történeti (történelmi) összefüggéseket megállapítani nem lehetséges.

Tényleges jel és betűtörténeti kapcsolatokat csak azonos írástörténeti kultúrkörön belül, az átadott és átvett piktogramokra visszamenő szakirodalmi, és más közös jel és írástörténeti sajátságok egyeztetésével (egyeztetésével) lehet hitelesíteni. Kitalált, ráfogott piktogram jelentésekkel nem, mert kívül esnek az írást alkotó piktográfia szakirodalmi adatrendszerén.

A világ írástörténeti kultúrköreinek elemző összevetése után — ezért alkottam meg a **történeti összehasonlító jeltörténet** vizsgálati módszerét. Írásjelek (betűk, piktogramok, stb.) történeti összefüggéseinek („rokonságának”) bizonyítására, vagy cáfolására alkalmas módját, az írástörténeti kultúrkörök sajátos és egyetemes törvényei (szabályai) szerint.

Egy írástörténeti kultúrkörben egymással „rokonságban” álló jeleknek (betűknek) közös (azonos) piktogramra, ideogrammára visszamenő előzményeik, és olyan írástörténeti sajátságaik vannak, amelyek szintén összehasonlíthatók. Az egybevetett jelek (betűk) piktogram előzményű jelentéseinek szavát a hangértékképzés nyelvén (nyelvein) korabeli hangtörténetük ismeretében, hangértékeik (hangértékadóik: akrofoniai, véghangzóik) segítségével rekonstruálva, az átadó ókori piktográfia piktogramjával összevetve, a kapcsolatot elemezni, az átadás-átvétel körülményeit hitelesen igazolni tudjuk. Párhuzamot vonva a közös jeltörténeti, jel és betűalkotó megfelelőek, és más közös írástörténeti jellegzetességek (sajátságok) meglétével is.

Az „írástörténeti műveletekhez” a segítséget a világ írástörténeti kultúrköreinek mára már jól feldolgozott szakirodalmi adják. Az írástörténeti kapcsolatokon nyugvó „rokonságot” jelről-jelre, betűről-betűre, a piktogram előzményekre visszamenően egyeztetni lehet az átadó piktográfia hiteles szakirodalmi adataival és más írástörténeti sajátságaival. Nem mellőzve a betűalkotó nyelvek korabeli hangtörténetét (hangállományát) sem, mivel a betű és „szótaghangértékek” a piktogramok korabeli kiejtésű jelentéseinek (neveinek) akrofonias (szókezdő), olykor véghangzó, ritkán szóközi hangkapcsolatából származnak.

Ilyen komplex, minden írástörténeti sajátságra kiterjedő történeti összehasonlító vizsgálattal megállapíthatjuk, hogy a vizsgálatba vont ábécék betűi (és szótag hangértékű jelei) melyik írástörténeti kultúrkör, milyen fokú kapcsolatrendszerébe tartoznak, s az összevetett jelek (betűk) és jelrendszerek (ábécék) között van, avagy nincs történeti (történelmi) összefüggés.

A feladatra vállalkozóknak ehhez sokrétű, sokoldalú felkészültséggel kell rendelkezni. Vagy kell megszerezni. —

Mi a helyzet ma, 2009-ben Magyarországon?

A „székely-magyar” rovásírás eredetével foglalkozók már szinte minden azonos, vagy hasonló rajzú jelet összevethetőnek vélnék a „rovásírás” betűivel. Főként, ha azok a Kárpát-medencében, vagy közelében található. Figyelmen kívül hagyva (vagy fel sem is ismerve), hogy azonos és hasonló rajzú írásjelek a világ, különböző írásrendszereiben előfordulnak, de mindaddig semmi közük egymáshoz, amíg nem tudjuk az írástörténeti kultúrkör piktogramjaira és más közös sajátságokra visszamenő írástörténeti kapcsolatukat (történeti, történelmi összefüggésüket) jelről-jelre, betűről-betűre hitelesen bizonyítani.

Azzal az igencsak feltűnő ténnyel és okával sem foglalkozott részletesen senki, hogy a legrégebbi — nikolsburgi ¹ — „ábécében” (jelcsaládban), még több betű fordult elő, mint amennyi a nyelvünkön megfogalmazottak lejegyzésére, leírására szükséges.

A közismert két 'k' betűn kívül az 'a', 'cs', 'gy' és 'm' betű is két változatban fordul elő. Második betűként a későbbi ábécékből már hiányzó ~~X~~ 'and', ~~X~~ 'ecsecs', és ~~Q~~ 'emp' ligatúrákban. A két ferde vonalból álló eredeti ~~/~~ 'gy' betű mellett pedig a vonalakat egybefogó, „kettős ferdekereszt” alakú változatot ~~+~~ látjuk az ~~h~~ 'engy' ligatúrában, ami jelzi, hogy nem a „kettős ferdekereszt” a 'gy' betű eredeti rajza, amint azt általában vélik.

Az eredeti 'gy' betű a kínai ~~/~~ 'jég' piktogram nyelvünk *gyeg~gyég* tájnyelvi

szóváltozatának akrofonijával kapta a hangértékét. Az Őrségben még ma is ejtik „gyég” -nek a ’jég’ szót, mivel nyugati határaink védelmére egykor székelyeket telepítettek. Az erélyi szász Heltai Gáspár „Chronicájában” — amely 1575-ben jelent meg, és Bonfini nyomán először írta meg nyelvünkön népünk krónikás történetét — szintén előfordul a *gyeg*, *gyég* szóváltozat.

A TESz adatai szerint e két — őrségi és erdélyi — ’gy’ akrofonias egykori előfordulása a ’jég’ szónak bizonyítja, hogy elsősorban *székely*, és nem *székely-magyar* írásról beszélhetünk.

A nikolsburgi ábécé ligatúráiban előforduló „második” ’a’, ’cs’, ’m’ hangértékű betű és a kínai ’jég’ piktogramból képzett ’gy’ betű a nikolsburgi ábécénél későbbiekből már hiányzik. Rámutatva, hogy a nikolsburgi „jelcsalád” feljegyzése idején sem fejeződött be a székely ábécé „alkotása”, ami egy történetében be nem fejeződött írástörténeti folyamat volt.

A két példányban előforduló azonos hangértékű betűk és más sajátos írástörténeti jelenségek (romlások, rontások), nem személyekhez köthető „ábécéalkotó tevékenységet”, hanem spontán írástörténeti folyamatot mutatnak. Alapját a hun és korai avar régészeti leleteken látható piktogram-előzmények tanúsága szerint is, legalább két néprészünk közös múltú, egykor széles körűen ismert piktográfiája alkotta, amelyben több piktogram jelentése felelt meg nyelvünkön hangtörténeti szempontból is, ugyanannak a hangnak betűként történő jelölésére.

Az ábécé kései felújítóinak munkáiban látjuk, hogy a ligatúrákban előforduló, később nem használt „második” betűk a „vég *ak*” kivételével már hiányzanak. És megjelennek olyan romlások, más piktogramokkal történő „betűhelyettesítések”, amikor a betű hangértékét nem lehet levezetni a piktogram jelentéséből. Eklatáns példa: a ☉ ’nap’ piktogrammal helyettesítették az 0 ’ly’ hangértékű betűt², amelynek szabályosan akrofonias ’n’ hangértéke lenne.

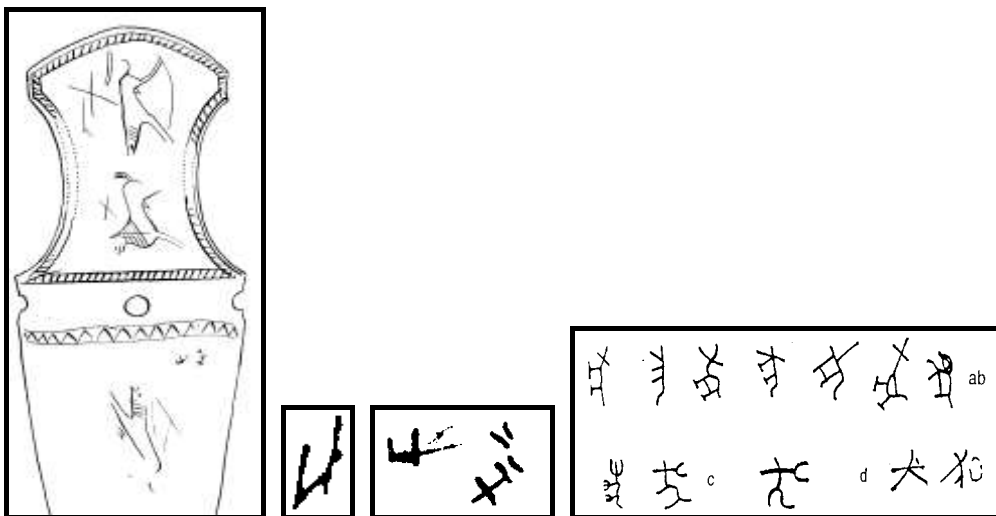
Az ilyen jelenségek rámutatnak, hogy a székely rovásírás használata és ismerete a latin nyelv és írás terjedésével háttérbe szorult. A betűalkotás, a piktogramok jelentése elfelejtődött.

Pedig a székely betűk Kárpát-medencében is használatos piktogram előzményei hitelesen bizonyítják, hogy a „székely írás” itt változott át piktográfiából betűírassá.

A ’b’, ’r’ és ’gy’ betű piktogram előzményű rajzát a koraavar jutasi temető 125. sírjából előkerült vadászsíp „feliratos rajzán” (is) látjuk³, ahol a téli vadászat körülményeit két 𐀃 ’rét’ és egy 𐀄 ’jég’ piktogrammal, valamint egy ligatúrában összerótt ’rét’ és ’jég’ piktogrammal együtt jelölte a síp díszítője. A fej nélküli *ebek* háta felett pedig ott látjuk a kínai írástörténetben egykor két vonal metszetével ábrázolt fejüket: a székely 𐀅 ’b’ betű piktogram előzményét.

Kyryl Ryjik a 316. lajstromszám alatt mutatja be a ’küan; (kutya) Hund’ — nyelvünkön: ’eb’ — piktogramjának időrendi fejlődését a kínai írástörténetben.⁴

A Jin -korban (ab) két vonal „metszetével” jelölt *ebek* (kutyák) feje később piktogramjuk rajzává (c, d) lesz, amit — leválasztva róluk — a vadászsíp díszítője még nagyon is jól ismert:

A jutasi vadászsíp 'eb' –rajzait összehasonlítva a kínai írástörténet Jin –kori (ab) ábrázolásaival, a kínai és a vadászsípon ábrázolt piktogramok szemléleti azonosságát állapíthatjuk meg. A „jutasi ebek” testéről leválasztott fejük éppúgy fogalmukat jelöli, mint a kínai piktogramok későbbi (c, d) változatai. Az 'eb' piktogramjából képzett betű hangértéke: véghangzó **b** a székely ábécékben.

Székely betűk piktogram előzményeit látjuk a Žaman-Togaj 21. kurgánjában talált hun „feliratos csontrajzon” is⁵, ahol szarvas megy át egy kis folyón, amely a 'víz' (folyóvíz, ősi nyelvünkön: 1 'jó') ideogrammával, a későbbi akrofoniás 'j' hangértékű betű rajzával van jelölve. A szarvas nyakán és a feje felett a székely \wedge 'g' betű \frown 'ég' ideogramma előzményét látjuk még származtatásának eredeti formájában:

A \wedge 'g' betű végleges rajzát a félkör alakú, eget jelképező vonal „kiegyenesítésével” nyerte el. Fa íráshordozók (rovásvevők) rostossága alapvetően befolyásolta a jelek (betűk) rajzának egyszerűsítését, a görbe vonalak farostokat egyenesen metsző „kiegyenesítését”.

A steppei írástörténeti kultúrkörben alapvető sajátosság, hogy a több részből álló kínai piktogramok külön álló jelrészeit betűként rovástechnikai okok miatt összevonták, egységesítették. Ezt látjuk a korábban két részből álló székely \times 'h', 14 'cs', 13 'z' betű, valamint a három vonalból álló ótörök 11 'g¹' hangértékű betű esetében: 11 14 13 . A későbbi kettős ferdekereszt alakú 12 'gy' betű is ilyen „összevont”, összefogott változat.

A nikolsburgi ábécé azért sem tekinthető véglegesen kialakult ábécének, mert az 'a', 'cs' és 'm' hang jelölésére — ha már csak ligatúrásan is, de — még két betű létezett. Vagy a 15 'zs' betűnek még két hangértéke volt, ami a hangértékadó szó akrofoniájának (kezdőhangjának) változását jelzi a nikolsburgi jelcsalád (ábécé) lejegyzése idejében.

Eddig a 15 'zs' betű 'efch' (š) hangérték-jelölése nem tűnt fel senkinek, pedig használatát a Luigi Ferdinando Marsigli által másolt botnaptárban⁶ a Kolos, Ambrus, Dénes nevek rovásában a szavak végén š (s) hangértéke is igazolja, amit Sándor Klára is csak észrevételezett „A Bolognai Rováslelék” c. kitűnő könyvében⁷.

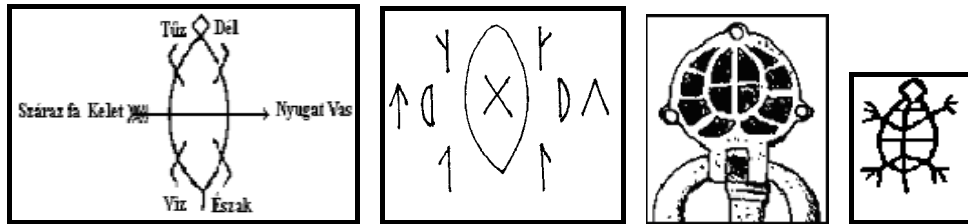
Ezért helyesebb „nikolsburgi jelcsalád” –nak nevezni az ábécét, mert olyan ismereteket nyújt a kutatóknak, amit a későbbi rontott rajzú és kicserélt betűket is tartalmazó ábécékben már hiába is keresnénk.

A kínai írástörténeti kultúrkörbe tartozás és az ismertett „nikolsburgi jelenségek” nem igazolják a (csupán) betűk formai egyeztetésére, vagy a kőkori (!) „harminc”, vagy „ötvenezer éves” írásunkra hivatkozó téves elméleteket. Miként a „bél”, „jóma”, „dingir”, „og”, „egy”, „szár”, „sarok”, „tapar us (szabír ős)” — „ösvallás” fogalmak szubjektív ráfogását sem a székely betűk elképzelt piktogram előzményeire, amelyeket hiába is keresnénk, mert nem találhatók, nem ellenőrizhetők a világ írásainak írástörténeti szakirodalmában. Miként nem igazolható a betűk átvételére alapozott „székely-magyar írás” akadémikus története sem, mert a székely betűk piktogram előzményeinek jelentős része a Kárpát-medencébe letelepült hun és korai avar néprészeink régészeti anyagán láthatók. S ez nem a bizonyíthatatlan régmúltba, hanem a nyelvünkön rótt koraavar *kunágotai*, *ozora-tótipusztai*, *kiskőrös-vágóhídi* tárgyfeliratok időrendjébe helyezi a piktográfiából betűírásra történő „átmenet” történetét.

Az írástörténeti „rokonság” nem csak a két — ótörök és székely — jelrendszerben előforduló

azonos kínai piktogramokra visszamenő betűk alapján létezik, hanem az azonos módon történő jel és betűalkotásokban és olyan közös törvényszerűségekből, amelyek közül csak egyik, a több részből álló piktogramok betűként egységesítő összevonása. Ilyen közös törvényszerűség még az egyszerűsítés (a jelrészek elhagyása), a piktogramok kettéosztása (a jeljelezés is), amelyekre itt részletesen nem térhetünk ki.

Vagy a „Keletázsiai szélrózsák” tájolt fogalmainak ideogrammá rajzaként történt „kiemelése” (alkotása) a ku-wen („ókinai képírás”) teknős piktogram rajzából, amely piktogram kötődését a hunokhoz az Alcsútdobozon talált hun csat⁸ teknős piktogramot ábrázoló rekeszes díszítése is igazolja:

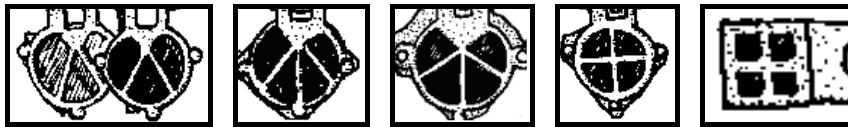

A csattest közepén a teknős alsó páncéljának rajzolatát látjuk a hosszanti és keresztirányú fővonallal. A függőleges fővonaltól a belső, lábak felé menő vonalak hiányoznak, viszont a teknőn kívül eső lábak a teknőst átfúró nyílvezzővel együtt jól jelöltek.

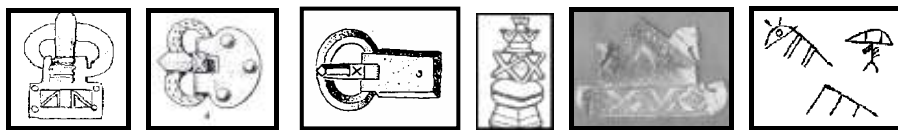
A kínai piktogramok hun átvételének időrendje, s a kínai piktográfiából már ismert hun jelalkotási sajátosságok a sokrétű írástörténeti összefüggéseken túl történelmet, és történelmi folyamatokat (összefüggéseket is) időrendben igazolnak.

Magányosan előforduló jelek csak piktogramként érthetők, betűként értelmezhetetlenek.

Az aranycsatok a hun uralkodóréteg viseletére voltak jellemzők. A tájolt öt elem ideogrammái közül csattesteken találjuk meg (balról jobbra) a két „vas” (nyílhegy) és két „celőke” (cselőke), valamint a kerek rajzolatú „föld” és a kínai négyszögletes „művelt föld” ideogrammákat⁹:

A nikolsburgi jelcsalád véghangzó /s/ hangértékű betűje nem más, mint a „vas” nyílhegy rajzának kettéosztott baloldali része¹⁰:

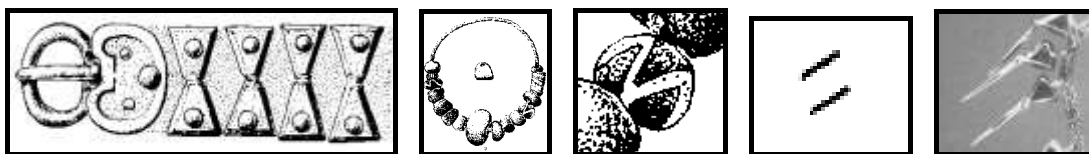

A „kínai módra” történt jeljelezést a nikolsburgi jelcsalád két 'cs' betű 'echech' (ecsecs) ligatúrája estében is látjuk, ahol a két „celőke” rajzáról szintén elhagyták az egyik vonást: $\text{X} \rightarrow \text{X}$

Atyakeresztes csat került elő az Abrau-Dürso 479. sírból¹¹. A másik „atyakeresztes csat” egy hunkori méltóságviselő kišpeki kamrasírból került elő¹². Ugyanezeket az atyakereszteseket látjuk a székely kopjafákon.

Sajátos problémát vetnek fel a háromszög alakú lófejű fésűk, így a lébényi „barbár elkelő sírjából” előkerült¹³ fésű is. Alakja a székely 'l' hangértékű betű A háromszöge. Csak a ku-wen (kínai óképírás) rajzon látható, páros lábakat jelölő két vonal hiányzik. A kínai 'ló' piktogramok hasonlatosságára készült. A lófejekkel ellátott fésű rajzát a ku-wen piktogramig lehet visszakisérni. (Jobboldali bal felső rajz.)

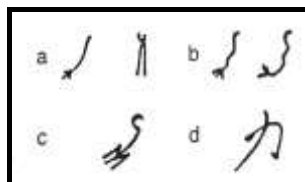
A kyzylkajnantöbei fegyveresnek¹⁴ 'üst' piktogram formájú fémlemezekkel kivert öve volt:

A székely \bowtie 'u' -betű rajza a kínai H 'üst' pictogram ¹⁵ rajzából egyszerűsödött. Hangértéke 'v' -betűvel van jelölve a nikolsburgi ábécében. 'V' -betűvel korai latinbetűs írásunkban az *u* és *ü* hangot egyaránt jelölték. A két hang közül az *ü* volna a helyes hangérték, mégis 'u' -betűként használták. Magyarazatául szolgálhat, hogy nem volt olyan pictogram, amelynek jelentése 'u' hanggal kezdődött, viszont a két hang képzése nagyon hasonló, csak a nyelvállásban különbözik. Az önazonosság kifejezésére és megtartására, talán (emlékeztetésül?) fel akarták használni betűként a legjellemzőbb szakrális tárgy, az 'üst' pictogramját ¹⁶.

Az \bowtie 'üst' pictogram felső része a nikolsburgi $\text{M}'ew$ (v) betű rajza. Hangértéke: akrofóniás v.

Feltehetőleg a 'vas' szóval neveztük meg a bronzkor elején a természetállapotban előforduló rezet, az üstök fém anyagát. A kínai írástörténetben az izom rajzára van rárajzolva, s így együtt *izomerőt, fizikai energiát* jelent. Kyril Ryjik No. 153c:

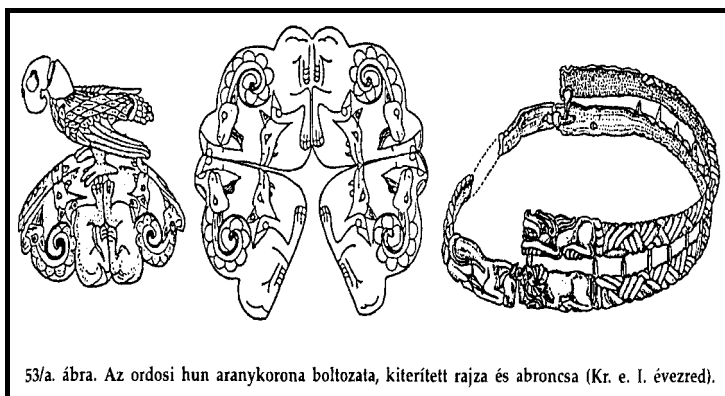

Jelentése: „*un tendon, un fibre musculaire* — egy ín, egy izomrost” „*I. Force musculaire, vigueur, énergie physique*— izomerő, erősség, testi fizikai erő”.

Mi is „vasgyúronak” nevezzük a kivételesen izmos, erős gyermekünket.

Hun-kori köznapi ékszerkészlet részeként került elő Léva-Kálváriahegyen az a bronzhuzalokból csavart, gyöngyökkel díszített nyakperec, ¹⁷ amelynek egy jobb és egy bal oldali gyöngyén a M 'vas' pictogramját látjuk. Mellette a kínai Z 'jég' egyik pictogramja ¹⁸ B. Karlgren szerint „jégcsapokat formál”. Valóban. Igazolja a bokodpusztai fonott arany nyaklánc az ágyékháromszögeken függő jégcsapokkal.

A fejdísz („koronát”) is tartalmazó hatalmas ordosi aranykincset földművelő találta meg, ami írástörténeti szempontból is páratlan jelentőségű. A tavasszal kiszálló régészek, Tian és Guo két emberi csontváz maradványait, valamint állatcsontokat találtak a helyszínen a sírokban. A közben széthordott kincs darabjait sikeresen összeszedték. Kínai nyelvű tanulmányaikban és könyvükben azt állapították meg, hogy a lelet korai hun (hsziungnu) (Tian és Guo 1986.). A Belső-Mongólia Múzeum a Hadakozó Államok korába, Kr. e. 5.-3. századba keltezi.” ¹⁹ (A rajz Tian és Guo munkája.)

Boltozata egy teknős gömbölyű hátpáncélja, amely egyben a két fővonallal négyfelé osztott

alsó, lapos páncéllemezt és két fővonalának rajzát is mintázza. Az alkotó a gömbölyű boltozatban „összevonta” az alsó és a felső tokpáncélt. Így nem csak a gömbölyű felső, fővonalával a teknős alsó páncélja is alkotója a hun fejdísznek. A teknős alsó és felső tokpáncélja az *ég* és *föld*, a „világ” szimbólikus modellje. Az ázsiai hun uralkodó a „világ ura”-ként viselte fején szimbólumát.

A boltozat kiterített felső részén a szimmetrikus rajzú ’víz’ és ’észak’ ideogrammaikat $\uparrow\uparrow$ látjuk „hordótorzulás” optikai hibával. A ’víz’ (miként a kínai piktogram is) folyóvizet jelent, és akrofonias ’j’ (’jó’) hangértékkel van jelen a székely ábécékben. Az ’észak’ ideogrammából a székelyek nem, csak az ótörökök alkottak betűt. Hangértéke a „*yir, yir, yiri, ir* dort, jenseits, links, Norden || *orada, solda, şimal* (ott, amott, balra, észak(i))” (AlttGramm²⁰.) szavak alapján: ’i’ és ’i’. Az *ir* szó akrofonijája adja az ’i’ hangértéket, a *yir* szóközi *i* hangja pedig az *i* hangértéket. Szóközi hangkapcsolatokból származtatott hangértékek az ótörök ábécékben a *kü, ük; lt, ld; nt, nd; oq; uq, qo, qu*. (De korabeli nyelvünk ’éj(szak)’ szava alapján akrofonias ’e’ is.)

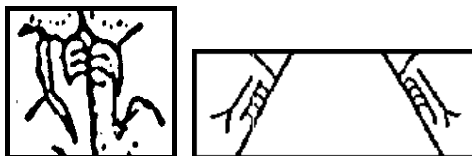
A ’*balra, észak*’ egy szóval (szóváltozatokkal) kifejezett jelentései arra hívják fel figyelmünket, hogy a *türkök* (ótörökök) szakrális tájékozódásának „főiránya” *kelet* volt, mert ha az észak balra, a ’*dél*’ jobbra van: „*bir, bir, biri* hier, rechts, Süden || *burada, sağ, taraf, cenup* (itt, jobbra, dél)” (AlttGramm.) — a nyugat hátrafelé: „*atü. kury: kury-ja, kury-γaru* ’rückwärts, nach hinten, nach Westen’ (’hátra, hátrafelé, nyugatra’)” (M. Räsänen) — akkor *kelet* felé nézünk: „*il* Osten, Vorderseite || *şark, ön taraf* (kelet felé tájol, kelet, vmi első oldala)” (AlttGramm)

Az ótörök szakrális keleti „főirány” nem egyezik a szertartásosan helyet foglaló, „arccal észak felé fordult” hun fejedelem tekintetének irányával. Igazolva, hogy az ótörökök elődei nem voltak azonosak a hunokkal:

„A hunok vallásáról alighogy sejtünk valamit, a kényelmes sámánizmus szóval semmiesetre sem térhetünk napirendre a kérdés felett. A fejedelemnek különleges helyzete lehetett ebben a vallási életben, talán afféle főpapi hatáskörrel is rendelkezett. Minden reggel kijött a sátorból, meghajlással üdvözölte a napot, este pedig a holdat. Mikor szertartásosan helyet foglalt, akkor arccal észak felé fordult.”²¹

Az arccal észak felé forduló fejedelemet látványosan idézi fel a régmúltból *észak-dél* irányba tájolt szakrális fejdísz: „koronája.”

Optikai torzulás magyarázza a boltozat másik oldalán látható \downarrow ’tűz’ és \uparrow ’dél’ jelentésű ideogrammak téves átrajzolását is a kiterített boltozatra:

A fényképről rajzolóknak nem ismerték az ideogrammak alakját, így helytelenül rajzolták át. Ezért kimásoltam a fényképről készített rajz ideogrammakat ábrázoló részletét, majd 180⁰-al elforgattam, hogy a jelek normál helyzetűek legyenek, mint mellette a szintén kimásolt fényképrészlet:

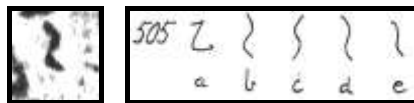
A jobboldali jel a \uparrow ’dél’ ideogramma, ahol a fővonal szintén hordótorzulásos görbületű, de a fényképnek mélységélesség (távolság) beállítás hibája is van. A függőleges fővonal „lefelé” két, egymással párhuzamos vonalra válik szét. Az ettől eltérő irányú, jobbra menő mellékvonal és a

fővonal felső része nem válik szét. A mellékvonal nem azonos magasságban végződik a fővonallal. A bal oldali ʹ 'tűz' ideogramját hasonló optikai hibákkal látjuk. Rajzán a függőleges fővonal már felülről válik ketté, s ahogy haladunk „lefelé”, a két vonal között egyre nagyobb a távolság. A jelenséget gömbölyű felületre rajzolt jeleken nagyítóval is ellenőriztem.

A hun fejdíszben lévő négy ideogramma bizonyítja, hogy a hun teknős jelcsalád ideogrammái már Kr. e. az 5.-3. században léteztek, tehát a hun piktográfia létezését már erre az időpontra lehet datálni.

A székely és ótörök írás jeltörténetének kutatástörténeti, módszertani bemutatásaként 17 hun és korai avar régészeti leleteken előforduló piktogramot, vagy piktogram alakú tárgyat idéztem, amelyekből nyelvünkön a Kárpát-medencében betűket képeztek.

Fontos adat a székely betűalkotás időrendi meghatározásában, hogy ősnyelvünk hangrendszeréből ²² a már nem létező hangokra (pl. 'dzs') nincs betű képezve, míg a „nyelvtörténeti közelmúltban” létrejött 'ö' hangra: igen. Egy olyan jellel képeztek betűt, amely a kínai jóscsontokon látható piktogramként ²³.

A jóscsonton látható jel rajza minden ismervében egyezik a nikolsburgi ʹ jel rajzával. Karlgren 1957, No. 505 *b* Jin-kori ábrázolásával azonosítottuk rajzát.

„505 a—e. *iet / iët / j i ciklikus írásjegy (Tso); kölcsönzés egy hal belei id. részére (Li). b. Jin csont (A 1: 20,7), c. Jin csont (A 1: 3,1), d. Jin (inscr. 6), e. Csou I (inscr. 59).”

Csakhogy — a ʹ jel 'ciklikus írásjegy' jelentése, és a nikolsburgi *vee*; *eve* (?) 'ö' -betű hangérték jelölések közt semminemű, hangértékben megjelenő jelentéstörténeti összefüggést nem tudtunk (eddig) felfedni. Hasonló a helyzet, mint a „napkarikával”.

A nikolsburgi jelcsalád bepillantást enged a betűalkotás hangtörténeti folyamatába, így választ kapunk arra is, hogy miért lehetséges ma beszélt nyelvünket olyan jól „rögzíteni” székely betűkkel.

A válasz nagyon egyszerű: A székely ábécé betűit nyelvünk nem olyan túl régi hangtörténeti állapotában alakították át piktográfiából betűírássá, hogy a betűk hangértékei ne harmonizálnának mai nyelvünkkel. Mert a betűalkotás olyan folyamat volt, amely nem fejeződött be, mert nyelvünk hangtörténeti változásait a betűk hangértékváltozásai folyamatukban követték.

A betűalkotás kezdetét a koraavar-korban a Kunágotai Ezüstkorsó, majd az Ozora Tótipusztai és a Kiskörös-vágóhídi Kehely rovásfeliratai elemezhetően, igen jól mutatják. Miként be nem fejeződött folyamatát a nikolsburgi jelcsaládban, a még két hangértékkel jegyzett 'zs' betű 's' hangértéke is.

A kínai piktogramok átvételi időpontjai jól meghatározhatók a kínai piktogramok időrendi változatainak összevetésével az írástörténeti szakirodalomban. A hun és koraavar régészeti leleteken előforduló piktogramok pedig használatuk útvonalát is bizonyítják. —

Betűkkel írt magyar nyelvű feliratok a Kárpát-medencén kívül nem kerülhetnek elő, mert népalkotó részeink piktográfiája itt, a Kárpát-medencében alakult át betűírássá, ahová betűírással — eddig megszerzett ismereteink szerint — csak török nyelvű néprészeink érkeztek. Így a szarvas-nagyszentmiklósi „későavar” (onogur?) jelrendszer is közéjük tartozik mindaddig, amíg nem sikerül betűinek hiteles hangértékeit úgy levezetni, hogy a feliratokat csak egy nyelven lehessen olvasni. A feliratok készítőinek nyelvén. A feladat minden kutató számára adott.

Feltűnő, hogy (kellő felkészültség híján?) az ótörök írás kutatásával nálunk „rovásírás kutató”, sem turkológus nem foglakozott. Pedig általánosan hangoztatott a két írás szoros kapcsolata.

A közelmúltban csak a kazak Аманжолов, А. С. (Altaj Szarszenovics Amanzsolov)

vállalkozott arra, hogy a hagyományos felfogástól részben eltérő módon foglalkozzon az ótörök írás jeltörténetével. De Amanzsolov is csak a saját gondolatvilágából adott olyan jelentéseket néhány ótörök betű előzményeként feltételezett piktogramjának, amelyek a betűalkotás követelményét akrofonijukkal (szókezdő hangjukkal) ugyan kielégítik, de nem egyeznek (nem egyeztethetők) a kínai piktográfia írástörténeti szakirodalmában egybevethető jelentésével.

Mindezek arra mutatnak rá, hogy a kutatásra vállalkozóknak nincsenek kellő írástörténeti szakismereteik a módszeresen összevethető, vagy össze nem vehető jel és betűtörténetről.

Jegyzetek

1. Egy 1483-ban nyomtatott könyv hátsó pergamenlapján lévő székely jelsor, amely a nikolsburgi Dietrichstein-könyvtár 1483-i ősnomtatványának hátsó táblájába volt bekötve. 1933-ban Luzernben elárverezték a könyvtárat. Ekkor fejtették le a pergamenlapot, — mivel a könyv megvásárlásához nem volt elég pénz — s a Nemzeti Múzeum így tudta megvásárolni. Jakubovich Emil, a Nemzeti Múzeum könyvtárának igazgatója írt egy ismertető tanulmányt az ábécéről, amelyet 1935-ben közölt a Magyar Nyelv.

2. Forrai Sándor: 1988. 108-109. Hickek-Harsányi -féle ÁBC 1678-ból; A marosvásárhelyi kézirat kilenc székely ÁBC -je 1753 -ból. Vagy: Varga Csaba: 2003. (JEL JEL JEL) 259. Telegdi János Rudimenta című tankönyvének ÁBC -je.

3. László Gyula: 1990. 123.

4. Kyril Ryjik 1980. No. 316. Valamint: Szekeres 2008. No. 21.

5. Bóna 1993, 100. 45. kép.

6. Luigi Ferdinando Marsigli olasz gróf (I. Lipót katonájaként) 1690-ben Székelyföldön egy székely írásjelekkel telerótt rovásbotot talált, ami egy naptárt tartalmazott. Lemásolta és a bolognai kéziratárba küldte. Máig a leghosszabb székely rovásírási nyelvemlékünk.

7. Sándor Klára: A Bolognai Rovásemlék Magyar Őstörténeti Könyvtár Szeged, 1991 A „Bolognai Rovásemlék” nevet Sándor Klára adta a Marsigli által lemásolt botnaptárnak.

8. Bóna 1993, XXVI. színes táblán.

9. Bóna 1993. 91. 39. kép, és 228. 39. magyarázat. Valamint: Szekeres 2008. No. 6.; No. 8.; No. 9.

10. Bóna 1993, 150. 106. (kép) Aranycsatok a mezőberényi sírból. Bóna 1993, 259. 106. magyarázat. Valamint: Szekeres 2008. No. 6.

11. Bóna 1993, 67. 22/4 rajz, és 220. 22/4. magyarázat. Valamint: Szekeres 2008. No. 20.

12. Bóna 1993, 157. 70/b kép és 238. 70. magyarázat.

13. Bóna 1993, 24, 21. kép. Lébény-Magasmart (1964) Valamint: Szekeres 2008. No. 24.

14. Bóna 1993. 99. 44. kép és 231. 44. magyarázat. Valamint: Szekeres 2008. No. 27.

15. Bernhard Karlgren: Grammata Serica Recensa 1957. No. 834. h

16. Szekeres 2008. 130.

17. Bóna 1993, 80. 33. kép, és 223. 33. magyarázat. Valamint: Szekeres 2008. No. 28.

18. Bernhard Karlgren „Easy lessons in chinese writing” No. 15, valamint B. Karlgren 1975. No. 899.; Kyril Ryjik No. (520). Valamint Szekeres 2008. No. 23.

19. Érdy 2001. 197.

20. „Alttürkische Grammatik” rövidítése: (AlttGramm.)

21. Németh Gyula: Attila és hunjai 43-44

22. Czucor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára (1862 – 1874)

23. B. Karlgren „ciklikus” jelentésének határozza meg jelentését.

Irodalom

A Magyar Nyelv Történeti-etimológiai Szótára Főszerkesztő: Benkő Loránd Szerkesztők: Kiss Lajos, Papp László. Budapest, Akadémiai Kiadó 1984.

Аманжолов А. С.: *История и теория древнетюркского письма* (...) Алматы 2003.

Bóna István: *Hunok és nagykirályaik* Budapest, Corvina, 1993.

- Czucor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára* (1862 – 1874)
- Érdy Miklós: *A hun lovastemetkezések magyar vonatkozásokkal* Budapest, 2001.
- Faulmann, Karl: *Illustrierte Geschichte der Schrift* Wien, Pest, Leipzig, 1880.
- Heltai Gáspár: *Krónika az magyaroknak dolgairól* Budapest, Magyar Helikon, 1981.
- Johannes, Friedrich: *Geschichte der Schrift* Heidelberg Carl Winter Universitätsverlag 1966.
- Karlgren, Bernhard: *Easy lessons in chinese writing* Elanders Boktryckeri Aktiebolag Göteborg 1958.
- Karlgren, Bernhard: *Grammata Serica Recensa* Stockholm, 1957.
- László Gyula: *Őseinkről* Budapest, Gondolat Kiadó, 1990.
- Ryjik, Kyril: *L' idiot chinois, initiation élémentaire a la lecture intelligible des caracteres chinois*, Paris Payot, 1980.
- Szekeres István: *A székely és az ótörök írás jeltörténete* Budapest, Mundus Kiadó, 2008.
- Varga Csaba: *JEL JEL JEL* Fríg Könyvkiadó 2001.